

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه فردوسی مشهد

انتشارات
۸۹۵

الگوی پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها

دکتر یعقوب مهارتی

دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر غلامرضا ملک‌زاده

دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

دکتر محسن نوغانی دخت بهمنی

دانشیار دانشگاه فردوسی مشهد

الهام برومند

عنوان و نام پدیدآور:	الگوی پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها/ یعقوب مه‌ارتی ... [و دیگران]؛ ویراستار علمی روح‌اله اسلامی شعب‌جره؛ ویراستار ادبی لیلا بخت‌آور. مشهد: دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات، ۱۴۰۲.
مشخصات نشر:	۱۶۴ ص: جدول، نمودار.
مشخصات ظاهری:	انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد؛ ۸۹۵.
فروست:	
شابک:	ISBN: 978-964-386-590-0
وضعیت فهرست‌نویسی:	فیپا.
یادداشت:	پدیدآورندگان یعقوب مه‌ارتی، غلامرضا ملک‌زاده، محسن نوغانی دخت بهمنی، الهام برومند.
یادداشت:	کتابنامه: ص. ۱۵۳ - ۱۶۲. نمایه.
موضوع:	مسئولیت -- جنبه‌های اجتماعی دانشگاه‌ها و مدارس عالی -- جنبه‌های اجتماعی
شناسه افزوده:	مه‌ارتی، یعقوب، ۱۳۴۹ -
شناسه افزوده:	اسلامی، روح‌الله، ۱۳۶۴ - ویراستار
شناسه افزوده:	دانشگاه فردوسی مشهد، انتشارات.
رده‌بندی کنگره:	HD۶۰
رده‌بندی دیویی:	۶۵۸/۴۰۸
شماره کتابشناسی ملی:	۹۳۵۷۳۳۷

الگوی پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها

پدیدآورندگان: دکتر یعقوب مه‌ارتی، دکتر غلامرضا ملک‌زاده
دکتر محسن نوغانی دخت بهمنی، الهام برومند
ویراستار علمی: دکتر روح‌اله اسلامی شعب‌جره
ویراستار ادبی: لیلا بخت‌آور
مشخصات: وزیری، ۱۵۰ نسخه، چاپ اول، پاییز ۱۴۰۲
چاپ و صحافی: چاپخانه دقت
بها: ۱/۲۵۰/۰۰۰ ریال
حق چاپ برای انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد محفوظ است.

مراکز پخش:

فروشگاه و نمایشگاه کتاب پردیس: مشهد، میدان آزادی، دانشگاه فردوسی مشهد، جنب سلف یاس
تلفن: ۳۸۸۰۲۶۶۶ - ۳۸۸۳۳۷۲۷ (۰۵۱)
مؤسسه کتابیران: تهران، میدان انقلاب، خیابان کارگر جنوبی، بین روانمهر و وحید نظری، بن‌بست
گشتاسب، پلاک ۸ تلفن: ۶۶۴۸۴۷۱۵ (۰۲۱)
مؤسسه دانشیران: تهران، خیابان انقلاب، خیابان منیری جاوید (اردیبهشت) نبش خیابان نظری، شماره ۱۴۲
تلفکس: ۶۶۴۰۰۲۲۰ - ۶۶۴۰۰۱۴۴ (۰۲۱)

<http://press.um.ac.ir>

Email: press@um.ac.ir

انتشارات
۸۹۵

فهرست مطالب

۵	دیاچه.....
۷	پیشگفتار.....
۹	فصل ۱. مروری بر مبانی نظری مفهوم مسئولیت پذیری سازمان
۹	مسئولیت پذیری.....
۱۰	مدل‌های مفهومی مرتبط با مدیریت مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۲۶	اهمیت مسئولیت پذیری.....
۲۷	سطوح مسئولیت پذیری.....
۲۸	انواع مسئولیت پذیری.....
۳۰	مفهوم مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۳۱	ضرورت توجه به مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان‌ها.....
۳۲	تعاریف مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۳۵	ویژگی‌های محوری مسئولیت پذیری اجتماعی.....
۳۷	دلایل موافقان و مخالفان مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان‌ها.....
۳۹	سیر تحول رویکردهای مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان‌ها.....
۴۰	دیدگاه‌ها، نظریه‌ها و مدل‌ها.....
۴۲	نظریه‌های مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۴۵	مدل‌های مفهومی مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۴۵	مدل‌های مفهومی ابعاد مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۵۰	راهنمای یکپارچه‌سازی مسئولیت پذیری اجتماعی در کل سازمان.....
۵۱	اسلام و مسئولیت پذیری اجتماعی.....
۵۳	ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان‌ها از دیدگاه اسلام.....
۵۹	تأثیرات و حوزه‌های مرتبط با مفهوم مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان.....
۶۵	مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان در آینده.....
۶۹	مسئولیت پذیری اجتماعی سازمان‌ها در ایران.....
۷۳	فصل ۲. روش‌شناسی مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان
۷۴	چالش‌های ارزیابی مسئولیت‌پذیری اجتماعی.....

۷۵.....مرور روش شناختی تحقیقات حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی

۷۷.....طرح‌ها و روش‌های تحقیق پیشنهادی در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی

۸۰.....ابزارهای سنجش مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان

فصل ۳. مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه..... ۸۳

۸۳.....گونه‌شناسی‌های دانشگاه

۸۸.....مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۸۹.....چارچوب و قلمرو مفهومی مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۹۳.....ضرورت مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۹۶.....تعاریف مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۹۸.....مدل‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۱۰۲.....مدل مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه مبتنی بر مفهوم توسعه پایدار

۱۰۸.....ابعاد و مؤلفه‌های مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۱۱۳.....برنامه راهبردی سایر دانشگاه‌ها

۱۲۷.....جمع‌بندی ابعاد، مؤلفه‌ها و مصادیق مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه

۱۳۲.....راهکارهای ایجاد مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه

۱۳۵.....جمع‌بندی

فصل ۴. الگوی پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها..... ۱۳۷

۱۳۷.....روش‌شناسی

۱۳۸.....معرفی الگو

۱۴۷.....دانشگاه پایدار

منابع و مآخذ..... ۱۵۳

۱۶۳.....نمابه

دیباچه

بررسی سیاست‌ها و جهت‌گیری‌های کلان ملی و بین‌المللی در عرصه آموزش عالی کشورهای جهان نشان‌دهنده آن است که ایفای رسالت و مسئولیت‌های اجتماعی یکی از مهم‌ترین وظایفی است که بر عهده دانشگاه‌ها و دانشگاهیان گذاشته شده است. در کشور ما نیز در جهت‌گیری‌های ملی و کلان، مسئولیت‌های اجتماعی کانون ایفای نقش همه‌جانبه و باکفایت آموزش عالی بوده و اصل «در خدمت جامعه بودن دانشگاه‌ها» به‌عنوان یکی از اصول حاکم بر تحقق دانشگاه اسلامی معرفی و هدف‌گذاری شده است. در این جهت‌گیری‌ها، ترویج و نهادینه‌سازی فرهنگ و روحیه تلاش برای رفاه جامعه، مسئولیت‌پذیری، پاسخ‌گویی و تعهد اجتماعی در کلیه ارکان نظام آموزش عالی مورد تأکید قرار گرفته است و دانشگاه‌ها به تلاش برای اجرایی شدن آن فراخوانده شده‌اند.

بدیهی است تحقق اثربخش این جهت‌گیری‌ها نیازمند ترسیم نقشه راهی است که ضمن تبیین دقیق ابعاد مختلف این موضوع، در بردارنده کلیه مراحل و گام‌های مورد نیاز برای نیل به مسئولیت‌پذیری اجتماعی باشد. خوشبختانه در سالیان اخیر پژوهش‌های متعددی در این زمینه صورت گرفته که هر یک بر برخی از جنبه‌های این موضوع تمرکز داشته‌اند، لیکن علی‌رغم تعدد پژوهش‌های انجام‌شده، نیاز به جمع‌آوری و تدوین چارچوبی جامع، علمی و عملیاتی از نتایج این پژوهش‌ها متناسب با اقتضائات کشور همچنان وجود داشته است. در راستای رفع این نیاز، نگارندگان کتاب حاضر در صدد انتشار نتایج پژوهش‌های انجام‌شده و ماحصل تجربیات خود در این زمینه در قالب یک کتاب برآمدند تا کلیه دانشگاهیان، پژوهشگران و دانشجویان رشته‌های مرتبط از مطالب آن در جهت انجام وظایف خود بهره‌مند شوند. بی‌گمان توجه به نتایج و دستاوردهای حاصله و اجرای عملیاتی آن‌ها در سطح دانشگاه‌ها مسیر تحقق این مفهوم را هموار خواهد ساخت. امید است انتشار این کتاب گامی مؤثر در شروع حرکتی جمعی در ایفای نقش مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها باشد.

press.um.ac.ir

پیشگفتار

در عصر حاضر چگونگی و میزان تأثیرگذاری سازمان‌ها بر جوامع به یکی از دغدغه‌های اساسی جهانی تبدیل شده و اهمیت پاسخ‌گویی به انتظارات ذی‌نفعان^۱ گوناگون سازمان‌ها روزبه‌روز در حال افزایش است. به‌طور کلی می‌توان گفت مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی بیانگر تمامی تلاش‌هایی است که به‌منظور درک و پاسخ‌گویی به انتظارات جامعه و در راستای تأمین رضایت ذی‌نفعان از سوی سازمان‌ها انجام می‌شود. پُر واضح است که دانشگاه‌ها نیز مانند سایر سازمان‌ها از این امر مستثنا نبوده و نقش مهمی در ایجاد توانایی در نسل‌های آینده برای ساختن جامعه‌ای بهتر بر عهده دارند.

اگرچه مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی در طی سالیان اخیر در ادبیات دانشگاهی نمود بیشتری یافته ولی این موضوع همواره در طی اعصار مختلف، مورد توجه جوامع دانشگاهی بوده است؛ چراکه نمی‌توان دانشگاه‌ها را جدا از جهت‌گیری‌های اجتماعی آن‌ها در نظر گرفت و مورد بررسی قرار داد. در واقع امروزه دانشگاه‌ها رسالت کسب‌گری خود را محدود به کارکردهای درون‌نهادی (نقش‌های متعارف علمی و آموزشی) نمی‌سازند و کارکردهایی فراسوی محیط‌های دانشگاهی و معطوف به جامعه هدف را نیز مد نظر قرار می‌دهند.

افزون بر شواهد متعدد نشان‌دهنده اهمیت موضوع مسئولیت‌پذیری اجتماعی در محافل علمی و دانشگاهی جهان، مطالعه اسناد فرادستی کشور در حوزه آموزش عالی نیز حاکی از آن است که یکی از مفاهیم کلیدی که در این اسناد به آن اشاره شده است، مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی کشور است. به‌عنوان مثال، «افزایش مسئولیت‌پذیری علمی و اجتماعی و نهادینه‌سازی اخلاق حرفه‌ای» به‌عنوان یکی از اهداف کلان در سند تحول راهبردی نظام آموزش عالی کشور مطرح شده است. این مفهوم در عباراتی مشابه در سایر اسناد مانند نقشه جامع علمی کشور نیز به کار رفته است؛ لذا مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی یکی از مفاهیمی است که باید بیش‌ازپیش مورد توجه قرار گیرد.

اهمیت پرداختن به ایفای نقش در مسئولیت‌های اجتماعی و نتایج و منافع حاصل از آن، پژوهشگران را به این نتیجه رسانده که باید این مفهوم را به‌صورتی ویژه و با نگاهی همه‌جانبه و دقیق به آن و با پرهیز از نگاه یک‌سویه و تک‌بعدی به این مفهوم، مورد بررسی قرار دهند؛ به‌خصوص اینکه جوامع دانشگاهی همواره مولد آگاهی، عقلانیت و مروج هنجارهای مطلوب فرهنگ شهروندی بوده و بدین واسطه نقشی کلیدی در مسیر تعالی حیات اجتماعی جامعه و تقویت فضیلت‌هایی چون: آزاداندیشی، روحیه انتقادی و خردورزی بر عهده دارند.

1. stakeholders.

بدیهی است در راستای ضرورت پرداختن به این موضوع، ابتدا لازم است که شناختی جامع از مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی به دست آید. به همین جهت، در مسیر تدوین الگویی مناسب برای ایفای نقش دانشگاه‌های کشور، در این پژوهش ضمن بهره‌گیری از مرور نظام‌مند پژوهش‌های مرتبط با مفهوم مسئولیت‌پذیری اجتماعی و مرور مبانی نظری آن، از نظرات خبرگان و صاحب‌نظران این عرصه نیز استفاده شد. مجموع این دستاوردها در قالب الگویی جامع، به طراحی مراحل پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی در دانشگاه‌ها منجر شد. بدیهی است در طراحی این الگو، همواره پیش‌فرض اسلامی — ایرانی بودن مد نظر پژوهشگران پژوهش حاضر بوده است. در واقع، این موضوع علاوه بر آنکه به‌صورتی ویژه در بررسی مبانی نظری مورد توجه قرار گرفته، به‌عنوان رویکرد اصلی بر کل فرایند پژوهش نیز حاکم بوده است. لازم به ذکر است که این الگو در سطح سازمان و برای دانشگاه‌ها به‌عنوان یک کلیت در نظر گرفته شده است. در همین رابطه، توضیح این نکته نیز ضروری است که اگرچه سازمان‌ها متشکل از افراد بوده و مسئولیت‌پذیری اجتماعی فردی تسهیلگر مسئولیت‌پذیری اجتماعی سازمان است، اما در الگوی ارائه‌شده در این کتاب، مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه به‌عنوان یک سازمان، مد نظر قرار گرفته و نیازها، مقتضیات، ابزارها و محتوای مسئولیت‌های اجتماعی افراد در رابطه با آن مد نظر بوده است.

در پایان ذکر این نکته را نیز ضروری می‌دانیم که این نوشتار و الگوی تدوین‌شده، به‌عنوان گام نخست در مسیر پیاده‌سازی مسئولیت‌پذیری اجتماعی دانشگاه‌ها و مؤسسات آموزش عالی خواهد بود و اطمینان از پیاده‌سازی اثربخش این الگو نیز نیازمند طی گام‌های متعددی است که باید به‌صورتی منسجم و پیوسته در دستور کار قرار گیرند تا از ایفای نقش دانشگاه‌ها در حوزه مسئولیت‌پذیری اجتماعی اطمینان حاصل شود.